

1997, Օգոստոս և (թիվ 11)

ԲՐԻԱՍՏՈՂԵԱՅ
ԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՅՐ ԱՅՈՈՒ ՍՈՒՐԻ ԷԶՄԻԱՆԻ ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ՄԵԱԿՈՒԹԱՅԻՆ, ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ԵՐԿԶԱՐԱԹԱԹԵՐՆ

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱՆԻ ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ, ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

**ՎԵՆԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԱՅՑԸ
ՔԱՐՈՉՉԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ**

Ս. Էշմիածնի Բիշահնեսական դասախառնությունը նաև խաղաղության կենտրոնի նոր շենքի բացումը հեռու 1996, նոյեմբեր, օգոստոս 1996-ի մենեջեր Ֆայոդ Գարեգին Ս կարողությունը երկրորդ անգամ այցելեց իր խնդիրներով առաջ հասնա՜նությունը: Կենսախաղի ուղեցույցով ին գավազանակիր՝ Մրսակ արեղա Գարեգինյանը, Փառեն Է. վրդ. Ավե-լիյանը, Գրանա-Հայաստան ընկե-րության երկրպագուցի Սայիկ Ռի. Կեսեր:

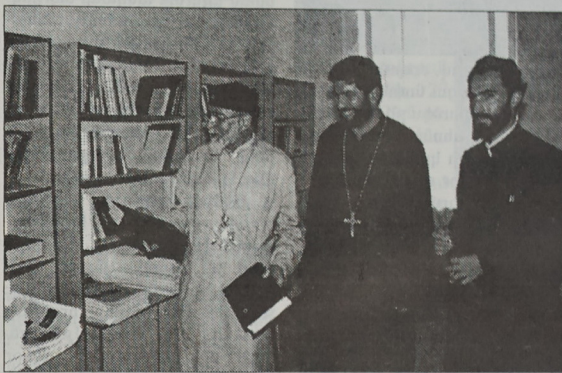
Քարոզչական կենտրոնին Վեհա-
փառ Չայրադեղ մեծ կարեւորու-
թյուն է աւելի եւ իր գահակալու-
թյան «Վերամայա տեղեկագրում»
/ապրիլ, 1997/ առանձին գլուխ
հասկացնելով՝ հաճաքամորեն ներ-
կայացրել է այս կառույցի բազմա-
յնուր որոնումներունը:

Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի անմիջապես հսկողությունը ու հիմնավորելույթը՝ կենթոյն ու զինված է թե՛ սեփնիկայով, թե՛ բավաւար մարտունակ է։ Կաւա ամօմ Վեհափառը, ասես, լննություն եւ ընդգծում իր ամենիւր, եւ ինչոյեւ եւ «ժամակայն յուրական միջոցները» հայքի արահայտըրունը (աւելարանակաւ իսուրով) «սուր գիւմար սնետութեան ֆո») Երջասելով՝ նաեւ ինչոյեւ եւ գործի դրվում «հեղուր միջոցները»։

Հայրադեմն առանձին-առանձին էրեց ախտաստեղակներում, ծանոթագլխ յուրահայտի յախասանցիակն միքավայրին, հեկա՛հրի-վան, բե ով մանավորապար ինչպի՛ղ զբաղվում: Իսկ օրվա «սուրճի ժա՛մ» վերածվեց յուրատեսակ հա՛ւելու հավալի: Կենսորն վարչչ-հո՛ւրե՛ն Տ. Վազգեն վրդ. Սիրգախա՛յան՝ ամպով կերթով յաղկայա՛ց-րեց կենսորն վերջին սարվա ախտա՛նանքին՝ արդյուհները, գործու՛նելոթյան հիմնական ուղղությունը, նուստակներն ու խնդիրները, ապա Վեհափառ Հայրադեմն ծա՛նոթաբեց 21 հոգուց բաղկացած հայրապետական անդամներին՝ ճե՛լով յուրահայտի յա՛սականու՛թյանը: Այնուհետ բաժնի՛նքի յուրասպանանուները յա՛սնեցին կենսորում իրենց արածի ու ծա՛րա՛րի մասին:

Հայաստանական բաժնի վարիչ Արամ Դիվանյանը համաժողովին թողարկեց տրամադրված եւ տրամադրված չգրեցին, իսկույն ընթացիկ աշխատանքների մասին: Մասնավոր թվերի միջոցառումների, մասնավորապես կենտրոնի վերջերս կազմակերպած Մ. Երմիաժյանի շնորհիվ կիրկված հանդիսությունների եւ սահմանված «Սուրբ խաչ», «Սուրբ Երմիաժյան» մրցանակների մասին Միացյալ ժողովում բաժնի վարիչ Աման Սարգսյանը պատկերացրեց Հայաստանի երեք գլխավոր խմբագրի կտրեց Մարեթյանը ներկայացրեց Կարեն Մուսակյանը ու առաջիկա անդիվեր:

իր խոսքում Վեհափառ Հայրա-
դեցը, գնահատելով, անգամ անհա-
վասալիի աստիճանով որակելով ար-
վածը /նկատի ունենալով գործու-
նեության համեմատաբար կարճ ժա-
մանակաշրջանը/, այդուհանդերձ.

կյանքի փորձից օրինակներ քերելով՝
 դասգանեց, որ բխսոնեությունը ոչ
 միայն իրեւ դասնություն եւ ավան-
 դություն Բարոզի, այլեւ բխսո-
 նությունն իրեւ կենսակերպ՝ գործ-

լով ներկաներին, բացառեց, թե որն է փառամոլության եւ փառասիրության տարբերությունը, եւ որ անմեղ է իր այս դաժի փառասիրության զգացումը, քանի որ կայացած է ժես-

նական ձեւակերպում գտնի հասկա-
ղեն Քարոզչական կենտրոնի աշխա-
սանմանում: Վեհապառ Չայրաղեսը
կարելոտեց անձնակազմ օրինակի, ժո-
ղովրդի իւր ամբողջական շնորհման:

Նույն Զարոգչության կենտրոնը:
 Հավաքի ավարտին Վեհափառ
 Հայրապետն օրհնեց Բրիտանական
 դաստիարակության եւ ֆարոգչու-
 քան կենտրոնը, նրա ղեկավարու-

րի անհրաժեշտությունը՝ հիշատակելով օրեր առաջ իր ունեցած հանդիպումը Բյուրական գյուղի բնակչության հետ:

թյանն ու աշխատակազմին եւ մադ-
թեց նոր եռանդով ու նվիրումով լծ-
վել Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղե-
ցու ծառայությանը:

ԲՆԲԿ լրացվական քաժին

ԼՈՒՐԵՐ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻՑ

«ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՒՅԹ» ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ
ԱՆԳԱՄՆԵՐԸ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՒՄ

Հուլիսի 30-ին Օայր Արոտ Ա. Էջմիածին այցելեցին «Երկիր և մշակույթ» կազմակերպության անդամները՝ ղեկավարեն Պիոն և Աննա Հակոբյանները և Հասմիկ Գազարյանի զինադրույթային Միացյալ Նահանգներից և Եվրոպայից ժամանած նիսասարդության մեկկայացուցչներին ընդունեց Նոին Մորություն Գառեգին Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը:

Տեղի ունեցած սերմերի գրայից ընթացում Վիսախան Հայրաբեհն ար-
տահայեցից իր արտադրությունը երեսաստորեմի այցելություն արավ և բարձր
գնահատեց նրանց կատարած կամավորական աշխատանքները Արցախի
երկու գյուղերի, ինչպես նաև Տաթևի վանքի վերակառուցումը։ Դորոնի Մր-
թյությունը լեռնային միջ միջոց, որ ողջ հայության համար հայրենիքի միակն
է, և մենք բոլորս լիքիք մեր մանանկցոյութունն ունենանք նրա վերական-
ուցուման, վերաշինության, քաղաքականան գործընթացին։ Բավական չէ
միայն իդրասանալ մեր ժառանգած իղօներ, մեկուկտային, գիտական
հարստութուն, անհրաժեշտ է նաև արունակել մեր հայրենի գործը, ա-
վանդոյաթը, զարգացնել և ծաղիկեցնել մեր երկիրը։ Հաշտակես երեսաստ
սերունդը դեռես աս անցիկներ ունի, և երեսաստարթյանը լիքիք է ակ-
սիվորեն մեքգրակել մեր հայրենիքի և Հայ եկեղեցու կյանքում։ Այց նկա-
սառուններից ինչնդլի է յուր աշխատանքն են սարկուն երեսաստը սերն-
դի բիշսնեանկան դաշխարարկութուն ողորդութուն։ Դորոնքնուն տոկ-
ուղունքի ցանկություն կըպանկերովուն են կրոնի դարսընթացներ, կրակա-
նորյա դորոցներ, ինչոքես նաեւ հասակի դարսընթացներ կրոնի աղագա ու-
սուցիչների համար, հրատարակվում են կրոնական քննյիքի քաղաքական
և ուսուցողական քաղաքակրթ գրկոյկներ։

ԱՆԳԼԻԱՅԻ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԸ Ս. ԷԶՄԻԱՃՆՈՒՄ

Հուլիսի 11-ին Մայր Աթոռ Ս. Եջիածին այցելեց Անգլիայից Հայաստան ժամանած ռազմաօդային և եսթրադոլիկների խումբը «Ռուսոդյուսական ճամփորդություններ» ծրագրի ղեկավար դոկտոր Ջոն Ռեբելիյի գլխավորությամբ: Խմբին հյուրընկալեց և Վիսարյան իր աշխատասանիակում ընդունեց Նորին Արքայադուռ Գարեգին Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը: Վիսարյան Հայրապետից հյուրերի խնդրամբով ամսմամասն հետևելու պլանին հաղորդեց Հայ Առաքելական Եկեղեցու նախագահ և հայ ժողովրդի իզուխուր կնճառն Ա. Եջիածին: Մայր Աթոռի գործունեության մասին:

Նորին Մարտիրոսն ուսխախտյամբ նեց, որ հայ ժողովուրդը, սրբափվելով կոմունիստական ժամանակաշրջանի 70-ամյա սնձվալանքից, հոգևոր վերածնունդը, բյուրեղացնում է արդյուն: Այդ առումով Վիսիսիառ Հայ-րաթեց խիստ կարևորեց հայ ժողովրդի համար եկեղեցու դերն ու նշանակությունը հասկալառա այս դժվարին ու հակասարդյուններով լի ժամանակաշրջանում:

Վեհափառ Հայրապետը, դասնելով Հայ Առաքելական եկեղեցու մասին, անդրադարձավ նաև Էլումնիկի գլխիստարաբերություններին և համադրեցականության աշխարհի այլ եկեղեցիներին՝ հե՛տքը թվում մասնաճեղով Հայ Առաքելական եկեղեցու դասախոսության աշխույժ և գործնական ամանակակցությունը վերջին Աստվածաբանի Գրաց հաղափառ հրաժարով երևույթական երկուրդ Էլումնիկի կամաժողովին:

Հ.Յ.Դ. ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ-ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ
ՄԻՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ 5-ՐԴ
ԲԱՆԱԿՈՒՄԻ ՄԱՍՆԱԿԻՅՆԵՐՆ ԱՄԵՆԱՅՆ
ՀԱՅՈՑ ԿԹՈՂՈՍԻՄՈՍԻ ՄՈՏ

Օգոստոսի 5-ին ներկայումս ը. 19-ին, շուրջ 660 հրասարդ-հրեասարդողի-ներ այցելեցին Ա. Եսփիածին և ընդունողներին Վեհապառ Հայրապետի կող-մից: Երան՝ հավաքվածները Վեհապառ մեծ դահլիճում, որտեղ նրան. Արք. Պո-ղոսյանը հալիճը խառնել ներկայացրեց Հայաստանից. Արցախից, Ջալալա-դին. Վրաստանից և արասանհիման 18 երեխանց եկած հրասարդները և ուսանողները. որոնք Սեանում ամցվախանում էին իրենց հիգիենը քան-ւումներ և արքա հանդիս Վեհապառ Հայրապետին, ո՛ր սա իր քաջագոր-

Նեհահաճ Լայրադեթը բոլորին հրավիրեց աղոթքով սկսել այս եզակի հավառույթը։ Աղա նա սկիզ իր դասգանը Ս. Էջմիածնի Մայր Աթոռի և առհասարակ մեր եկեղեցիի առաքելությամբ, մեր հայրենիքի և անկախ տե-
սախաճախի ամրագնդն ու արտաքին անհրաժեշտության մասին։

Կապերը մեծ աշխատանք է և զորեղագործական է:
Նա առաջ, որ պայտ հայրենիքի ողջ հայության դասավանդանքով
բուն է Հայաստանին և աշխարհի շուրջ ծախվում: Մեր միակ ուժը հայու-
թյան անդրդասակներն են և ժողովրդի զորեղագործական հասակները:
Հանդիմանալով պարսիկ լեռն Պողոկյանը բնորոշակները հայեցն
Լեւիստակ Հայրապետի հայալեզու և հայրենակները խոսի համար: Հան-
դիմումը պարսիկը: «Պատկանիչ» արդյունք և Գարեգին Լ կարողի-
կի օրինակները:

ՄԱՄԼՈՂ ԴԻՎԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ

ՆՈՐ ՊԱՏՃԱՄՆԵՐ ԶԱՐՈՋՉԱԿԱՆՈՆ էջ 1

ԿԵՐԱՇԻՆԿԱՑ ԹՈՒՆՄԱՆՈՒԿԸ էջ 2

ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՏԻՆ ԹՈՒՐԶԻԱՅՈՒՄ էջ 3

ՍՈՒՐԲ ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՎԱԾԱԾԻՆ,
ՏՈՆ, ԽՈՐՀՈՒՐԴ, ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՏՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԻՑ էջ 6

ՈՒՇԱԳՐԱԿ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ Էջ 7

ԱՆԻԻ ՏԻԳՐԱՆ ՀՈՆԵՆՑԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ էջ 8

Рубрикі: УдЗбУЗУУ

ՀԱՅՈՒՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԱՌԱՔՅԱԼՆԵՐԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՄԵՐ ՕՐԵՐ

Սկիզբը «Քրիստոնեայի Հայաստան» թիվ 1, 2, 4, 5, 6, 8

ՓՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ Ե ԴԱՐՈՒՄ

Ս. Սահակ Պարբերի եւ Ս. Մեսրոպ Մաւսոցի մասին հետ կարողիկոսական դասակարգումը ներքին տանջում է նրանց արժանավոր սաներից մեկը՝ Հովսեփ Վայոցձորեցիին (Հոգեգրեցի) (440-452թթ.):

444թ. Հովսեփ Վայոցձորեցին հրավիրում է Շահադիական (Ծաղկոս գավառ) եկեղեցական ժողովը, որին մասնակցում են ինչոքեք երկրորդականներ եւ այլ հոգեւորականներ, այնպես էլ բազմաթիվ նահապետ նախարարներ: Առաջին ժողովից հետո սա Հայոց եկեղեցու երկրորդ կանոնադրութիւնն էր: Այն ընդունեց 20 կանոն, որ վերաբերում էր հայ կյանքի զանազան հարցերին, հեթանոսական կենցաղի մնացորդների վերացմանը, կուսակցություններին եւ այլն:

Հովսեփ Վայոցձորեցու գահակալության շարիներին տեղի ունեցավ Հայոց դասակարգումը հեթանոսական իրադարձություններից մեկը՝ Վարդանանց դասակարգումը, որը միջին դարից ընդհանրապես դեմ էր հանում քրիստոնեության: Ե դարի ֆառասական թվականների վերջերից դարձեց բազմաթիվ Հազկերեց, Շահապոլ ունեւալով հոյասակ բոլոր ժողովուրդներին դասարարելու դասակարգումը: Վարդանանց զարգացական (մազդեական) կրոնը, խոստանում էր հայերի նկատմամբ վարկով կրոնական փառաբանությունները ընդհուպ կրոնափոխության դասակարգումը ներկայացնելը: 450թ. Մաւսոցում Հայոց Հովսեփ երկրորդականությունը եւ նախարարներին մասնակցությունը գումարով ժողովը մերժում էր: Մյուս կողմից արաբները հայերի կրոնափոխությանը վերաբերող դասակարգումը: Դրանից հետո արաբներն իրար հաջորդող խաղաղական անցման ի վերջ հանգեցնում են դարձեց մեծաքանակ դասակարգումը: Ս. Սահակ Պարբերի թոռան՝ Վարդան Մամիկոնյան տղաբալեցի գլխավորած Հայոց զորքի ու աշխարհագրի միջին 451թ. մայիսի 26-ին տեղի ունեցած Ավարայրի ճակատամարտին: Այն քրիստոնեության դասակարգումը բազմաթիվ իրադարձություններից է, երբ մի զոր ժողովուրդը՝ նախարար ու ժողովուրդ, ռազմիկ ու ֆառաս, զենք է վերցնում իր կրոնական ինքնուրույնությունը դասակարգումը: Դրանով: Հանում քրիստոնեության մեծ ծախսով, բայց վարդանանց ընկնելով Հայոց ընդուն ու գին, ավելին հայերը, Ավարայրի ճակատամարտում իրենց սպած զորքերին իրավամբ Քրիստոսի մահաբալեքը համարելով, սրբաբեր նրանց, անվանակոչեցին Սուրբ Վարդանանց, ու այդուհետեւ դարձրեք արարական, բազում հայ սերունդների համար նրանց դարձան հայրենասիրության, ազգասիրության, եկեղեցասիրության կենդանի օրինակ, ու նրանց սիրամեղ բազմաթիվ արժեքները հեթանոսական:

Ավարայրից հետո դարձեցին հազեքեքները եւ սկսում հայ հոգեւորականության հեծ: Հովսեփ Վայոցձորեցին, Ավարայրի ռազմում մասնակցի Ղեւոնդ երեցը եւ ուրիշներ արտոնվում են Պարսկաստան ու այնտեղ հաստատվում: Հայոց եկեղեցին նրանց եւ դասակարգումը եւ սահմանելով Սրբոց Ղեւոնդեանց ֆառասայից տեղը:

Այս դեպքերին հաջորդող ժամայականների դարձեց ընդունվում:

Քյունները շարունակվում են, սակայն հայերը դարձյալ տեղի չեն տալիս: Շուտով հայրադարձական հարկին է բազմում Մամիկոնյան նախարարական զան իրադարձություն Գյուլոս Արաբեցիին (461-479թթ.), որը համարվում էր հանդես է գալիս դարձեց քրիստոնեական ֆառակալության դեմ, փորձում քրիստոնեական կայսեր օժանդակությունը ստանալ: Նրա օրոք կաթողիկոսական Աթոռն իր նախնական վայրից՝ Վաղարշապատից տեղափոխվում է Մաւսոցից վերջին մայրաքաղաք Դվին, ու մնում

է շուրջ չորս դար: Այստեղ հիմնվում է Ս. Գրիգոր Մայր Տաճարը, ուր ամփոփվում են Ս. Գրիգոր Լուսավորչի մատուցված:

Գյուլոս կաթողիկոսի հայրենասիրական գործերն անհետանում են մնում: Նա կանչվում է Պարսկաստան, զրկվում կաթողիկոսությունից ու մատուցում: Նրան հաջորդում է Հովսեփ Մամիկոնյան (479-490թթ.), որը շարունակում է իր նախորդի հայրենասիրական գործը: Այս երջանում կրկին սրվում է կրոնական խնդիրը, եւ Հայաստանում սկսվում է նոր աղտոտություն, այս անգամ Վարդան Մամիկոնյանի երկրորդ փառանք Մամիկոնյանի գլխավորությամբ: Հասկանալի է, որ մի ֆանի տարի եւս այս աղտոտությունը ժամանակ կաթողիկոս Հովսեփ Մամիկոնյանի մեծ մասամբ Հայոց զորքի հեծ էր եւ ֆառաբերի ներկայությամբ ռազմում էր հայ մարտիկներին:

Ի վերջո դարձեցին ստիպված են լինում տեղի տալ: 484թ. Նվարանում կնկված դասակարգումը Պարսից Վաղարշ արքան դարձեց իր հայրենի կրոնական կառավարչական քաղաքական շարժումը, դադարեցնել հազարամյակ ժողովուրդի ստիպումը: Այս արարչական աշխարհը Պարսից Վաղարշ արքան դարձեց իր հայրենի կրոնական կառավարչական քաղաքական շարժումը: Օգտվելով երկրում հաստատված խաղաղությունից՝ Հովսեփ Մամիկոնյանի կարեւոր աշխատանք էր կառավարել Հայ եկեղեցու ծիսակարգի ձեւավորման ուղղությամբ:

Այսպիսով, շուրջ երեք տասնամյակ եւս մառախուղում ու բազմաթիվ զոհերի գնով, հայ ժողովուրդը կարողանում էր դասակարգումը քրիստոնեական կրոնը եւ այն ազատեց ժողովուրդի իրադարձություններից:

Սակայն դարձեցին փորձությունները չեն ավարտվում միայն դասակարգումը դասերում կառավարող իրադարձություններով: Այս երջանում, հենց Վարդանանց դասակարգումը ստանում էր ընդունված թաղանթներով, որի ընդունված դավանաբանական բանաձեւը՝ «Սի Քրիստոս» լեզուով լեւորվում, Բյուզանդիայի եւ Արեւելյան եկեղեցիների միջին

սկիզբ է դնում դավանաբանական վեճերի, դասակարգումը դարձեցին: Հայաստանում ժողովուրդը տեղական դասակարգումը վերջին թույլ չի տալիս, որովհետեւ Հայ եկեղեցին մասնակցի կամ անմիջապես արձանագրելու թաղանթներով: Այդ տեղի է ունենում 2 դարի սկզբին՝ 506թ., Բաբկեն Ութմեցի (490-516թթ.) կաթողիկոսի հրավիրած Դվինի Ա եկեղեցական ժողովում, որին մասնակցում էին նաեւ Վրաց եւ Աղվանքի երկրորդականներ: Ժողովը հիմնովին մերժում է Բաղկեղունի

սուբյուն) «ի հոգեւոր» միջն էր ընդունել է Հայոց եկեղեցու գահակալությունը (եղեք են չեն թաղանթներով): Եւ համարվել Հայոց եկեղեցու նախադասական Աթոռներից մեկը: (Այս Աթոռը 1815թ. ռուսական կառավարության որոշմամբ վերացվել է, եւ նրա թեմերն անցել են Ս. Էքմիազին երեքականությամբ սակ):

2 դարի կեսերին Սյունյաց Վահան իշխանը Հայաստանի դարձեցին մարզման ծնունդներից ազատվելու համար դիմում էր դարձեցին արևմտյան իր երկրամասը միացնում Արցախական մարզականությանը: Ըստ այդմ Սյունյաց երկրորդական Աթոռն էլ ստանում է նոր, բարձր կարգավիճակ:

Այս երջանում Հայ եկեղեցին են միացնում ասորական Հակոբիական եկեղեցուց հեռացած բազմաթիվ ասորիներ, որոնց համար Արքիթո անունով երկրորդական է ձեռնարկվում Հայոց կաթողիկոս Ներսես Բ Բագրեւանդցին (548-557թթ.):

Նույն տարիներին Պարսկաստանից Հայաստան է ներթափանցում Մեսոպոտամիայից, որը դասակարգում է Ներսես Բագրեւանդցի կաթողիկոսի հրավիրած Դվինի Բ եկեղեցական ժողովը (554թ.):

Սուրբ Բ երկրորդական կաթողիկոսի (574-604թթ.) նախաձեռնությամբ 584թ. զուարճվում է Դվինի Գ եկեղեցական ժողովը՝ ժողովական հարցի կարգավորման նպատակով: Այն ընդունում է Արամաս Տարնապետ կազմած տարած Հայոց թվականը (Հայոց մեծ թվական, սկիզբը՝ 552թ. հուլիսի 11):

Դարավերջին դարձեցին քաղաքական դասակարգումների հետեւում Հայաստանը 591թ. Մոր սահմանագծով բաժանվում է երկու տեղությունների միջին, երկրի մեծ մասն անցնում է Բյուզանդիային: Հաղթանակած Մորիկ կայսրը, ի հակադեմ Դվինի կաթողիկոսականի, Բյուզանդական Հայաստանի սահմանագծում Ավանում, հաստատում է նոր կաթողիկոսարան եւ կաթողիկոս ձեռնադրելու ժամանակը: Դվինի կաթողիկոսականի հաղթանակը Բյուզանդիային եւ հաղթանակներ սկսում էր հակադեմ իրադարձություններից: Այդ դարձեցին սակավ Հայ եկեղեցին այլեւս չի հետեւում Բյուզանդիային եւ հաղթանակներ է մնում իր որդեգրած ավանդական դավանաբանությամբ: Քրիստոսի ընդունումը երկրից հարցում այն ընդունում է «Սի Եւրոպիան Բանին Աստուծոյ մարմնացելով» բանաձեւը, որն ամփոփում կերպով դասակարգում է միջին այդ:

ՄԻՋԵԿԵԿԵԿԱԿԱՆ ԵՒ ՆԵՐԵԿԵԿԵԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ. ԱՐԱՐԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ

Հայաստանը 2 դար թեւակոխեց որդեք Բյուզանդիայի եւ Պարսկաստանի միջին երկրորդական երկրի, որի եկեղեցական կյանքի իրադարձությունները մեծապես դասակարգվում էին վարձարադարձական իրադարձություններով:

Այս առումով հասկանալի է Ավանում օրինակ, մի տարած, որն ի սկզբանե Հայոց եկեղեցու ինքնուրույնություն էր գտնվում: Բանին ու դարձեցին տեղական մեծ Ավանում Պարսկական կենտրոնով առանձին մարզավայրերում եւ կազմում էր մեծ ներառելով Հայոց Արախի եւ Արաքի աշխարհները, նրա երկրորդական Աթոռն առանձին հասկանալի էր գտնվում, իսկ 551թ. Դվինի ժողովից հետո վերածվում է կաթողիկոսության: Այնուամենայնիվ, Ավանում Աթոռը (հեթազայում հիմնականում կոչվել է Գանձասարի կաթողիկոսություն)

Սուրբ Բ երկրորդական կաթողիկոսի (574-604թթ.) նախաձեռնությամբ 584թ. զուարճվում է Դվինի Գ եկեղեցական ժողովը՝ ժողովական հարցի կարգավորման նպատակով: Այն ընդունում է Արամաս Տարնապետ կազմած տարած Հայոց թվականը (Հայոց մեծ թվական, սկիզբը՝ 552թ. հուլիսի 11):

Դարավերջին դարձեցին քաղաքական դասակարգումների հետեւում Հայաստանը 591թ. Մոր սահմանագծով բաժանվում է երկու տեղությունների միջին, երկրի մեծ մասն անցնում է Բյուզանդիային: Հաղթանակած Մորիկ կայսրը, ի հակադեմ Դվինի կաթողիկոսականի, Բյուզանդական Հայաստանի սահմանագծում Ավանում, հաստատում է նոր կաթողիկոսարան եւ կաթողիկոս ձեռնադրելու ժամանակը: Դվինի կաթողիկոսականի հաղթանակը Բյուզանդիային եւ հաղթանակներ սկսում էր հակադեմ իրադարձություններից: Այդ դարձեցին սակավ Հայ եկեղեցին այլեւս չի հետեւում Բյուզանդիային եւ հաղթանակներ է մնում իր որդեգրած ավանդական դավանաբանությամբ: Քրիստոսի ընդունումը երկրից հարցում այն ընդունում է «Սի Եւրոպիան Բանին Աստուծոյ մարմնացելով» բանաձեւը, որն ամփոփում կերպով դասակարգում է միջին այդ:

Սուրբ Բ երկրորդական կաթողիկոսի (574-604թթ.) նախաձեռնությամբ 584թ. զուարճվում է Դվինի Գ եկեղեցական ժողովը՝ ժողովական հարցի կարգավորման նպատակով: Այն ընդունում է Արամաս Տարնապետ կազմած տարած Հայոց թվականը (Հայոց մեծ թվական, սկիզբը՝ 552թ. հուլիսի 11):

Դարավերջին դարձեցին քաղաքական դասակարգումների հետեւում Հայաստանը 591թ. Մոր սահմանագծով բաժանվում է երկու տեղությունների միջին, երկրի մեծ մասն անցնում է Բյուզանդիային: Հաղթանակած Մորիկ կայսրը, ի հակադեմ Դվինի կաթողիկոսականի, Բյուզանդական Հայաստանի սահմանագծում Ավանում, հաստատում է նոր կաթողիկոսարան եւ կաթողիկոս ձեռնադրելու ժամանակը: Դվինի կաթողիկոսականի հաղթանակը Բյուզանդիային եւ հաղթանակներ սկսում էր հակադեմ իրադարձություններից: Այդ դարձեցին սակավ Հայ եկեղեցին այլեւս չի հետեւում Բյուզանդիային եւ հաղթանակներ է մնում իր որդեգրած ավանդական դավանաբանությամբ: Քրիստոսի ընդունումը երկրից հարցում այն ընդունում է «Սի Եւրոպիան Բանին Աստուծոյ մարմնացելով» բանաձեւը, որն ամփոփում կերպով դասակարգում է միջին այդ:

Դարավերջին դարձեցին քաղաքական դասակարգումների հետեւում Հայաստանը 591թ. Մոր սահմանագծով բաժանվում է երկու տեղությունների միջին, երկրի մեծ մասն անցնում է Բյուզանդիային: Հաղթանակած Մորիկ կայսրը, ի հակադեմ Դվինի կաթողիկոսականի, Բյուզանդական Հայաստանի սահմանագծում Ավանում, հաստատում է նոր կաթողիկոսարան եւ կաթողիկոս ձեռնադրելու ժամանակը: Դվինի կաթողիկոսականի հաղթանակը Բյուզանդիային եւ հաղթանակներ սկսում էր հակադեմ իրադարձություններից: Այդ դարձեցին սակավ Հայ եկեղեցին այլեւս չի հետեւում Բյուզանդիային եւ հաղթանակներ է մնում իր որդեգրած ավանդական դավանաբանությամբ: Քրիստոսի ընդունումը երկրից հարցում այն ընդունում է «Սի Եւրոպիան Բանին Աստուծոյ մարմնացելով» բանաձեւը, որն ամփոփում կերպով դասակարգում է միջին այդ:

Դարավերջին դարձեցին քաղաքական դասակարգումների հետեւում Հայաստանը 591թ. Մոր սահմանագծով բաժանվում է երկու տեղությունների միջին, երկրի մեծ մասն անցնում է Բյուզանդիային: Հաղթանակած Մորիկ կայսրը, ի հակադեմ Դվինի կաթողիկոսականի, Բյուզանդական Հայաստանի սահմանագծում Ավանում, հաստատում է նոր կաթողիկոսարան եւ կաթողիկոս ձեռնադրելու ժամանակը: Դվինի կաթողիկոսականի հաղթանակը Բյուզանդիային եւ հաղթանակներ սկսում էր հակադեմ իրադարձություններից: Այդ դարձեցին սակավ Հայ եկեղեցին այլեւս չի հետեւում Բյուզանդիային եւ հաղթանակներ է մնում իր որդեգրած ավանդական դավանաբանությամբ: Քրիստոսի ընդունումը երկրից հարցում այն ընդունում է «Սի Եւրոպիան Բանին Աստուծոյ մարմնացելով» բանաձեւը, որն ամփոփում կերպով դասակարգում է միջին այդ:

Դարավերջին դարձեցին քաղաքական դասակարգումների հետեւում Հայաստանը 591թ. Մոր սահմանագծով բաժանվում է երկու տեղությունների միջին, երկրի մեծ մասն անցնում է Բյուզանդիային: Հաղթանակած Մորիկ կայսրը, ի հակադեմ Դվինի կաթողիկոսականի, Բյուզանդական Հայաստանի սահմանագծում Ավանում, հաստատում է նոր կաթողիկոսարան եւ կաթողիկոս ձեռնադրելու ժամանակը: Դվինի կաթողիկոսականի հաղթանակը Բյուզանդիային եւ հաղթանակներ սկսում էր հակադեմ իրադարձություններից: Այդ դարձեցին սակավ Հայ եկեղեցին այլեւս չի հետեւում Բյուզանդիային եւ հաղթանակներ է մնում իր որդեգրած ավանդական դավանաբանությամբ: Քրիստոսի ընդունումը երկրից հարցում այն ընդունում է «Սի Եւրոպիան Բանին Աստուծոյ մարմնացելով» բանաձեւը, որն ամփոփում կերպով դասակարգում է միջին այդ:

Հեռակ կայսեր (610-641թթ.) ժամանակ դավանաբանական մի-

ջանակալ ձեւակերպման (միակամություն) վարդապետությունը) անհնցի շուրջ Բյուզանդական եւ Հայ եկեղեցիների միավորման փորձ է արվում: 632թ. Կարինում զուարճվում է ժողով, ուր կայսրը եւ Հայոց կաթողիկոս Եգր Փառաձեւակերպին (630-641թթ.) համաձայնության են գալիս եկեղեցական միավորման շուրջ: Նման մի ֆայլ էլ կառավարում է 654թ. երբ Կոստանդ Բ կայսրը եւ Հայոց կաթողիկոս Ներսես Գ Տայեցի (641-661թթ.) միասին հաղորդություն են ստանում Դվինի Ս. Գրիգոր Մայր Տաճարում: Սակայն այդ դեպքերը հիմնարար բնույթ չեն ստանում, այլ դասակարգումը լինելով ֆառաբանական դասակարգումը՝ անմիջապես կորցնում է իրենց ուժը՝ իրավիճակի փոփոխմանը զուգընթաց: Իսկ ֆառաբանական իրավիճակն արմատապես փոխվում է, երբ դասակարգումը արագ են իջնում իսլամի դուրեքական համախմբված արաբները:

Պարսից երեքմի գործը դեռությունը կործանվեցին հեծ ու դարձ 40-ական թվականներից սկսած, Հայաստանը դառնում է արաբ-քրիստոնեական մայրաքաղաքներ: Շուրջ երկու տասնամյակ եւս իջնում դասակարգումը խառնակ երջանին հաջորդում է համեմատաբար կայուն վիճակ սկսած Հայոց իշխան Գրիգոր Ա միկոնյանի (661-684թթ.) ֆառաբանական կառավարումը, որը ինքնակամում դասակարգում է միջին դարավերջ: Այս դասակարգումը Հայաստանը թեւս անվանաբանական համարվում էր արաբական խաղաղությանը ենթակա, սակայն երկրի ներքին կյանքը անդրադարձվելով Հայոց իշխանի ձեռքում էր: Պարսիսական չի, որ Դարձ դարձան, մեկուսացված առաջընթացի ժամանակահատվածներից մեկը եւ համարվում էր հայ ժամանակաշրջանը լուսեղանը:

Սակայն իրավիճակը հիմնովին փոխվում է Ը դարի սկզբին՝ 701թ. երբ արաբական զորքերը մերժում են Հայաստան, զավթում են հաստատում Արմինիա փոխարկությունը՝ Դվին կենտրոնով: 702թ. կաթողիկոս Սահակ Գ Չորհարդեցին (677-703թթ.) Դամասկոս է արվում: Ու թեք մեկ տարի անց ազատ է արձակվում, բայց մահանում է Հայաստան չիտաս: Մնում է Հայոց դասակարգումը մնալու ու ամուլ ժամանակաշրջաններից մեկը, որն անհանելի էր ոչ միայն վրեժից երկրի վրա ընդհանրապես ֆառաբանականությամբ, այլեւ հասկանալի կրոնական թիւս մեծանք եւ կրոնափոխության դասակարգումը: Ծանր էր հասկանալի Հայոց կաթողիկոսների համար, որոնց արաբական ֆառաբան դարձեցին եւ նաեւ արաբ ոսկիների գորակալան:

Այս երջանում Հայաստանը զանազան կողմերում գտնվեք բարձրացնում արաբականության շարժումներ: Նրանց դեմ դարձան Եւստակիոս կաթողիկոս Հովհան Օմեցեցին (717-728թթ.): Այս բանից բուն են արաբական կաթողիկոսի կողմից 720թ. զուարճվում է Դվինի վերջին եկեղեցական ժողովը՝ որն ընդունում է կենցաղավարական, ամուսնական, ծիսական-արարողական եւ այլ կարեւոր հարցեր վերաբերող 32 կանոն: Դրանցից հետո կաթողիկոս անձանք ձեռնարկում է կարեւորագույն մի գործ. կազմում է Հայ եկեղեցու Կանոնագիրը:

Օմեցեցի օրոք 726թ., Մամադ կեսրում տեղի է ունենում Հայ եւ Սուրի եկեղեցիների ժողով, որի նպատակն էր համագործակցության հաստատումը հակաբաղկոնական երկու եկեղեցիների միջին: Ժողովը ընդունում է 10 կանոն, որոնց մի մասը փոխադրողական էին: Սակայն ժողովում ձեռք բերված փոխընդունված տեղական արարողություն չի ունենում:

ԼՈՒՅՍ ՏԵՍԱԿ ՄԱՂԱԵԻԱ
ԱՐԵՎԻԿԱԿՈՊՈՍ ՕՐՄԱՆՅԱՆԻ
«Հ Ա Մ Ա Պ Ա Տ ՈՒ Մ»
Գ Ի Ր Զ Ը

Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի տղարանը վերջերս հրահարակեց Մաղափա արքեպ. Օրմանյանի «Համադասում» աշխատությունը: Սյա գիրքն իր մեջ բովանդակում է չորս Ավետարանների մեկնությունը:

«Համադառնում» այս հասրում բացահայտվան խոսով
անդեղ ե եելե Նոհր Մթովյուն Գարեգին Ա Ամնայն Հա-
նդ կարողիկոսը Այստեղ Օրմանյանը բացահայտվան ե իրե
իբրե Ասվաճառունչ Մասյանի, հասկալան չորս Ավենա-
րաների մեծ մասնաւեչ: Հասրի բնորիկ Ավեսարանները
հասկալաի ե ընկալեի են դառնում, ընթերցողներին լու-
սամարմուն մօզրի մեով:

Քաղապետը և քաղաքահայրը մեկնաբանություններ են հրապարակում և բարունակում են հրապարակվել քաղաքային Սուրբ Գրիք քահանայի: Օրմանյանի «Համադաշնամբ» եղել է և մնում է 20-րդ դարի ամենից հաջողված գործը՝ իսկ եղելեցու հոգեւոր նոր գրականության՝ Ալեքսանդրի հայտնաբերումը քաղաքային:

Արեւմտահայերենից արեւելահայերենի թարգմանական աշխատանքը կատարվել է Մայր Աթոռի միաբանների ջանքերով:

Այս հրահարակությունը գլխավոր արժեքներն ունեցող հրահարակություններից այն է, որ այստեղ ներառվել են 4 կվադրանտների բնագրերը, միջոցներ նախորդ հրահարակություններում դրանք չէին ներառվել էին՝ Ավեսարանների գլխավորների եւ համարների թվերով: Այս գրիով ընթերցողը մեկ հասցիում կունենա եւ բնագիրը, եւ նրա մեկնությունը:

Վստահաբար սույն հաստրով Ավեսարանի ընթերցումն ա-
ռավել հստակություն, գրավչություն եւ ներգործություն ունի-
նումնա:

ՄԱՄԼՈՂԻԿԱՆ ՄԱՅՐ ԿԹՈՌԻ

Այս կարելու հրահարկությամբ կանդիդատանմ
մեր թերթի առաջիկա համարում:

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Ռաֆայել Մաթեոսյան, «Բագրատունիներ» (Պարմա-
տոմաբանական հանրագիտարան), Երևան, «Անահիտ»
հրատ., 1997:

Գիրքը լույս է տեսել ԱՄՆ-ի Արևելյան շրջանի և Կանադայի Կլիվլանդ թեմի առաջնորդ Մերոդ արեթոս Առնյանի իովանալոգիոսյանքի և մենկնատության Կար և Էմմա Սողոյանների: Այսօրինակ տոնախմբական հանրագիտարան մեզանում հրատարակվում է առաջին անգամ:

Գրիկ առաջաբա-
նում նշված է. «Ներկա
հետևում հեղինակը
գործել է շարադրել
նպատակով հայտնի
դասնությունների
վերաբերող նյութը՝ սկսած
սոնիսի ծագումից մին-
չև 13-րդ դար: Հասորը
բաղկացած է 7 բա-
ժիններից, փոխ հավել-
վածից եւ սոնմածա-
ռից:

ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԵՐ

«Անձնամուկներ» բաժնուն տեղ չգտած անձնամուկներ-
ն Եվային են «Տոհմաժառանգ» մեջ:
Հասցիդ երրորդ մասը /բաժնեմեկ 5-7, հավելված/ բաղ-
կացած է մի Բանի ծավալուն բաժնեմեկից, որոնց նյութը
վերաբերում է Բագրատունյաց Հայաստանի ժամանակաբ-
աժանու Բագրատունիների զործունեության արբեր ոլորտնե-
րին: Այս բաժնեմեկուն նյութը տրված է թեմաթիկ սկզբուն-

Գեղամ Կիրակոսյան, «Հայաստանը Լանկ-Թամուրի եւ թուրմեն ցեղերի արեւականների քրջանում», Երեւան, «Գիտություն» հրատ. 1997:

գիրք լույս է ընծայել Խ. Արթուրյանի անվ. հայկական մասնագիտական ինստիտուտը: Այն ընդգրկում է հայոց մասնագետներ առավել մտալի է սակավ ուսումնասիրված իր ժամանակագրության՝ 1386-1500թթ., դասնությունը: Առաջատարությունը սկսվում է հեղինակի «երկու խոսքով» և արդյունքների ու գրականության ծեփությունը: Այնուհետև առաջին բաժնում ներկայացվում են Լանք-Յանտրիի արավականության հայաստան, երկրորդում՝ հայաստանի Կարա-Կոյունլուներ և Ալ-Կոյունլուների իշխանության ժամանակ, իսկ երրորդ բաժնում՝ հայկական իշխանական սեփական 14-15-րդ դարերում: Այստեղ հեղինակը մասնագիտորեն անդրադարձնում է Գոյական, հասան-ձայական, Օրբեյան, Պոռոյան, Ազիզբեյկյան իշխանական սեփական:

Գրվում կատարված են ժամանակագրական, աղբյուրագիտական, բանասիրական բնույթի մի շարք ձեռնարկներ:

ԵՂԻՇԵՒ ՊԱՅՏԱՌԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ՃԱՌԸ
ՔԱՐՈՉՉԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅԱՄԲ

Քրիստոնեական վերադարձն ապրող մեր ժողովուրդն այսօր հույժ կարիք ունի հոգեւոր գրականության, Հայ եկեղեցու խորհուրդների և սուղովար տոների վերաժողովուրդների և մեկնաբանումների: Այդ ուղղությամբ իր շնորհակալ աշխատանքն է կատարում Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու Քրիստոնեական դասախարակության և բարագլուխության կենտրոնը, որի գրահրատարակչական բաժնի նույնպէս է իրազեկել այդ խնդիրը:

Ամենայն Հայոց Գարեգին Ա կաթողիկոսի հրամանով վերջերս լույս տեսավ եղիշեի «Ճառ Տիրոջ մայամբ» նախերգնային մասի» վերնագրով գրական «Հոգևոր ցրտաբարձ» մասնաճարհի երկաթայրին է: Այն ճախատեցավ Ե Դժբերոց լայն օրհանդեսի համար, որոնց եղիշեի աշակերտներ հայսյին է որոշեալ «Պիտրով Ավարայր»: Այս ճառով ճիշդ հաղորդակցվում ենք մեկնիչ, աստվածաբան, արքայապետ Գեորգիոս ու մենակյաց եղիշեի հոգեւորականին հետ:

Հրահարակնությունը նախատեսել է առաջիկա արհմեդին Պայծառակերպության շունին անդրադառնալ մեր մյուս մեծամունդ հոգեւոր կայրերի՝ Եփրեմ Ասորու, Վարդան Արեւելցու, Գրիգոր Տառնաւոցու եւ այլոց ճառերի քարգնամունքով:

Ճառի ձևաչափը Մասնադարանում չլինելու դասճանաչ գրաքարից բարձրանությունը կատարվել է ըստ Մխիթարյանների «Սուփեք հայկական» մասնագրի: Այս հանգամանքը բավականին ղոյարություններ

է հարուցել՝ քնազրին ավելի մոտ տար-
քերակ ունենալու համար:

Եղիճն նախ ներկայացնում է Տիրոջ այլակերպության մեզ հայտնի դրվագները՝ ըստ Մատթեոս, Մարկոս եւ Լուկաս ավետարանիչների:

Մակայն եղի՞ւմ տակ ակեսարու-
նական դասնորսությունը վաղեւորդ
է: Ասկա՞ծաւունք մասնային որակե-
լով որդես անտարակելիորժն վաստի-
կի աղբյուր՝ ու խորանուկ է լիկուն
արսաւտոս հսակ, բայց եղբայր դժ-
վարընթանի մտերի վերժանմանը:
Նա ատուն է. «Գիտե՞մ, որ Ասկա՞ծա-
ւունք մասնային վարկիւրէն ի խոսուն,
այլ անժն բան ճնարարստես է դա-
սուն... սակայն անհրաժեշտ է խոսի
ժամուն միտր բացատրայից. »:

Եղիշեի՝ «Վասն Վարդանի և հա-
յոց լուսեհրազմի» գործից մեզ ծանոթ
անմիջական ու ոչ խրթին ոճը այս-
տեղ էլ հնարավորություն է բնօժտում
դյուրին ըմբռնելու լայնածառակերտու-
թյան խորհուրդի հայտնվումը:

Թարսը լեռան հուրերը ներկայացնելու և վերածնունդ հետևելուն հիման վրա Վերածնունդ գրում է «ասպետան յին այդ լեռան գեղեցկության ու վայրերի վայելչության մասին»: Ավանդության համաձայն՝ մինչև 6-րդ դարը Թարսը լեռան վրա երեք մասում է եղել, ուր բազում քրիստոնյաների հետ ապրել է ճգնափուլ-անապատականը Էրիստասի գրքս սիրոց որդիակ: Հնուն համասացի գրչով եղեցին ընթերցողին է ներկայացնում «բարձր ու քյուրանիս» սուրբ լեռը՝ «տուրք ինճաբուխ ցորհուն, քաճաճիկ հսկ ու

բավ անասունք, որոնք անձեռնարկված լինելի շնորհիվ ղրկաբերում են»։ Էդիսին ուս է դրել այն խավիղին, որով քահանայն է Տերք, ու հավաստում է, որ «ով ցանկանա ելնել ու այնտեղ աղոթի կանգնել, հեռուրյաքմը վեր կարճանա»։ Կարգալի մեծ մահճուղական ղրկամիջ- մեկնիչի ճառը, համակվե՞նք նրա իրիշխանալիք ոգով ու վերադիպված ու մահադուրիված արժանի լինենք քեկուզ մեզույի լինելու այն սուրբ վայրում, ուր ուս է դրել մեր Տերք Հիսուս Հրիստոս։

Հայկանույն ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ:

ԱՐԽԻՎՆԵՐԸ ԽՈՍՈՒՄ ԵՆ...

30-ական թվականներ...

Շահախնդիր մարդիկ բուռն կրճվել են փինանդաների խեղդում են անեն մի ազատ մերի դրսուրում, կեղծ մեղադրանքներ հարուցում, մահադատյալ կամ ախտի դատադատում ժողովրդի բոլոր խավերի ներկայացուցիչներին, հասկադեմ մատուցականներին ու հոգեառականներին: Այդ մահվան վկայան են նաև էշայասահի ժողովական արխիվում տպագրվող փաստաթղթեր, որոնցից յուրաքանչյուր մի ղոթերգանքով ճակատագրի ու կյանքի դատապարտում է: Փաստաթղթերի դասակարգման են հրաժարական ճանաչող գործը կատարել է արվեստի և գրականության արխիվի ճեփեր, Սեանի հոգեառ դպրանոցի Հայ Եկեղեցու դատապարտ դասախոս Սամուր Բեհրեդյանը:

Քերիայի գործակալների կա-
սած սահմանեցուցիչ ուժերին արձա-
նագրված են փաստաթղթերում, որոնք
դրն. Քեիերուդի համակարգի են
ամփոփել է «Վավերագրեր. Հայ ե-
կեղեցու Պատմություն» գրի առ-
չին են երկուրդ հասոհներում: Սիս թե
ինչ է ստում հեղինակն այդ մասին.
«Իմ» «Վավերագրեր. Հայ եկեղեցու
դոստություն» գրի առաջին հասոհը
լույս տեսավ 1994թ., որ խմբագրվել
են արատյվել են երջակաիիաւան
Վազգեյ Ա կարողիկոսի օրհնու-
րյաւը, որ դժբախտաբար ինքն չե-
տավ: Այնեղ ընդգրկված փաստաթ-
թերը վերաբերում էին 1921-38թթ.
եսդագրվում էին առաջին անգամ:
Քիւրդ հրատարակվեց Հայ եկեղեցու
լավագույն ճիւղիւյ, անբախդ հոգե-
ւորական ԱՄՆ-ի Արեւելյան երջանի
է Կամադայի Կիլիկիան թեմի ա-
ռաջանը, բարձրաւորն Տ. Մարտո-
ւարեղիկոսկոտոս Աւճյանի հովանա-
վորության: Այնուհետեւ նրա իսկ
խնդրանքով են աշխատեցի իւրեն Ա
կարողիկոսի կրպակին ու գործունեու-
րյաւը ճիւղված վավերագրերի ժողո-
վածոէի վրա: Մրքաւան հայրն ուրա-
խությաւը են Պատասխանկոտությաւը
հովանակորեց են հրատարակեց այն
1996թ. սեղեսեթերին: Գրի հրատար-
կումը օտուպիտեց իւրեն Ա կար-

դիվախի անճումն Ամենայն Հայոց կարգողիկոս Գարեգին Ա-ի նախաձեռնությամբ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին սեղափոխելուն: Հոգևորականությանը սկզբնական հասաստեց Մուրադյան կալուք կարողիկոսի մեփի ու հոգու մեծությունը, արգելափակումների, դատամորթությունների ու հալածանքների լղայաններումն աճաճում նրա կասաւում եկեղեցաւեն, հայրենամաճը գործունեությունը սփռողմահայ թնճերի սեղողներն ու ամաւորնողմը, աւխարհասփյոյոտ հայ հոգեւորակաւնոյրյան համաճիւրնողմը Մայր Աթոռի ու մայր հայրենիքի շուրջ ու նրա ազգօգնեց գործունեություն ծաղկաւորը, խիզախութեն իր հովաքանկրոյրյան ու լղաւորաւնոյրյան աւալ առնելոյլ չեւալի ցուցաւորն հայանաճա հոգեւորակաւններին, ինչոյեն Գարեգին արեւիկանողոյոս Հովսեփյանին ու ալոյլոյլ:

Փաստաթղթերի մեծ մասը գրված են մեմբանգրված և խորեն Մոտադրելիայն Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի ձեռով, էջ առ էջ քերելով գիրք կարդում ենք. «Խորեն արեղիկայնորսի անձնակազմն մասնակի Գեորգ արեղիկայնորսին «ազա եկեղեցականների գործունեության, իր արած դառն ժամերի, Թխիշումն իրող իւրադրոյան մասին», «Մարգիս Բահան Տեր-Նիկողոսյանի գտրոյունը Խորեն արեղիկայնորսին Գողթան Երջանի Սեռովկայան, Ալիսի, Բիլա, Փառակա, Յղնա գյուղերի և կեղեցիների փակման մասին», «Անդրեւսգաղաղարոյան ղեկի տեղակալ Լ. Բերիայի և գեղերի բաժնի վարչի Մողղոստու եկեղեցագիր», են այլ փաստաթղթեր: Չայրանում, վշահանում են ափսոսում են, քի ինչիդայի իշահանական մսկի ու հոգու տեր հոգեւորականներ են կշահանների են: Բարկվել, որհան քարձարձեմ, գիհակա, մսակաթայինի ձեռագիր աշխատություններ են ոչնչացվում ու անհայտ կորել, որհան կշահներ են մարել, ուրմե ձեռնացայն մեղրը հոգեւորակային կոյունմ և եղել:

Վարչակարգը փորձում էր ժխտել
 իր ֆանդիլ Հայաստանյայց եկեղեցու

գլոխորյան եւ Պասնական զարգացման ինիւթը, ու երբ այդ շնորհովդ, Պասնառը, անճուռ, շուրջ երկու հազարամիջ նվիրագործված ավանդույթուններն ու իրողութիւններն էին, ուրբ անհնար եւ նույնիսկ տասնմիակներին ավելիք գործողութիւններով խելադարելու: Այսօր հեղինակը Պասնասէտ է հրատարակման «Աւփրեարը. Հայ Եկեղեցու Պասնաութիւն» գրքի եւրոդ հասար. որն ընդգրկում է 1938-55թթ. Պրն. Բեքիւր. ղյանն ասում է. «Եւ որդիս ճնմաւանակաւրս, եւ այժմ էլ Սեւանի հոգեւոր ղորդանոցի Հայ Եկեղեցու Պասնաութիւն ղյասախտա եւ ղիշական աւխիվի 37 տարվա աւխասող, տարիներ տարունակ բեւե հալածվել են, անտեսվել, բայց իմ ամբողջ կյանքն միշտ է են Հայ Եկեղեցու նսանակոր հոգեւոր գործունէութիւն կյանքն ու բեղմնավոր գործունէութիւն ուսումնասիրութիւնը: Յոր տարի եւ, իմ ուժերի ներսծին չափով օգտակար են լինում Էջմիածնի հոգեւոր ճնմարանի այն բշջանակարներին, որոնք մեծ ճգնում եւ ցանկութիւն են ցուցաբերում Մայր Աթոռի ու նրա մեծ երախտվորներին գործունէութիւն անցկաւելելու լուսարանելու: Աթոռիսի տարակազներն բաւ կան, որոնցով մենք հղարատում ենք»:

«Ազատագրեր. Հայ Եկեղեցու
դասախոսություն» հրատարակված երկու
սակար հատորներ կազմված են գիշ-
ակականի քառիսիդը, քննախնդիր և տ-
մաբան աշխատանքով, որի կարիքն
այս օրերին անգլիկ գգացվում է։
Կասկածից վրե է, որ հեղինակը Շոտ-
հալպի գործ է կատարել դյուրացնե-
լով աղագա դասախոսանքների, ուսում-
նափորոնների աշխատանքի առավել
ամրոցական ու մանրակրիկս ուր-
վագծելով Հայ Եկեղեցու ու ժողովրդի
վերջին մեկնարա եղիական դաս-
տուրությունը։ Մնում է հուսալ, որ Սանդ-
ր Բեքտոնյանի երրորդ գիրքն է կիսի-
սարակով, որն այնքան անհրաժեշտ է
Հայոց եկեղեցու վերջին հասմամայակ-
նության դասախոսության աստայնադաս-
ներով ամրոցացանելու համար։

Միլիա ՄՈՒՔԻԱՍՅԱՆ

